

4.1 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างในกิจกรรมการผลิตส้ม

กลุ่มตัวอย่างในระบบการผลิตส้มมีทั้งหมด 3 กลุ่มด้วยกัน ทั้ง 3 กลุ่มปลูกส้มเปลือกก่อนทั้งพันธุ์สายน้ำผึ้ง และส้มสีทอง โดยกลุ่มตัวอย่างในจังหวัดเชียงใหม่เป็นกลุ่มที่มีการผลิต/เริ่มมีการผลิตแบบอินทรีย์หรือพยายามลดการใช้สารเคมี ส่วนกลุ่มส้มสีทองในจังหวัดน่าน ยังคงมีการผลิตแบบใช้สารเคมีอยู่

ระบบการผลิตของกลุ่มตัวอย่าง 2 ใน 3 กลุ่ม เป็นการปลูกส้มเชิงเดี่ยวเพื่อการพาณิชย์ ส่วนกลุ่มส้มสีทองเป็นมีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมควบคู่ไปกับการปลูกพืชไร่อื่น โดยเฉพาะข้าวเพื่อบริโภค (ตารางที่ 4.1)

ตารางที่ 4.1 ระบบการผลิตของกลุ่มตัวอย่างในกิจกรรมการผลิตส้ม

กลุ่มตัวอย่าง	จังหวัด	ระบบการผลิต	จำนวนสมาชิก (ราย)
1) สหกรณ์เกษตรอินทรีย์ศรีเมืองฝาง จำกัด	เชียงใหม่	1) ส้มเชิงเดี่ยว 2) ส้ม - ลิ้นจี่ 3) ส้ม - พืชผัก	57
2) กลุ่มผักผลไม้ปลอดสารพิษบ้านสันมะม่วง	เชียงใหม่	1) ส้มเชิงเดี่ยว 2) ส้ม - ลิ้นจี่ 3) ข้าว - ผัก - จักสาน	11
3) กลุ่มส้มสีทอง	น่าน	1) ส้ม-ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม/ข้าว/พืชผัก 2) ส้ม - เงาะ - ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม	54

ที่มา: จากการสำรวจและวิเคราะห์

4.1.1 สหกรณ์เกษตรอินทรีย์ศรีเมืองฝาง จำกัด

สหกรณ์เกษตรอินทรีย์ศรีเมืองฝาง จำกัด (กลุ่มส้มศรีเมืองฝาง) ตั้งอยู่เลขที่ 220 หมู่ที่ 3 ตำบลเวียง อำเภอฝางจังหวัดเชียงใหม่ สหกรณ์เริ่มจากการรวมกลุ่มกันของสตรีที่มีการปลูกส้มไร้สารพิษ เป็น “กลุ่มสตรีศรีเมืองฝาง” เมื่อวันที่ 20 เมษายน 2548 โดยมีสมาชิกเข้าร่วมจาก 3 อำเภอ คืออำเภอฝาง แม่อาข และไชยปราการ รวม 91 คน ต่อมากลุ่มได้เข้าร่วมโครงการ “ส้มสายน้ำผึ้งไร้สารพิษ” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการ “เกษตรอินทรีย์เป็นวาระแห่งชาติ” แต่การดำเนินงานใน

รูปแบบกลุ่ม ต้องประสบปัญหาในการติดต่อประสานงานหลายด้าน เช่นการไม่ได้รับความสะดวกในการติดต่อกับหน่วยงานราชการ หรือไม่สามารถติดต่อซื้อขายไม่มีความน่าเชื่อถือเท่าที่ควร เพราะเป็นกลุ่มที่ไม่ได้รับการรับรองให้เป็นนิติบุคคล กลุ่มสตรีศรีเมืองฝาง จึงจดทะเบียนเป็น “สหกรณ์เกษตรอินทรีย์ศรีเมืองฝาง” เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 2548 มีสมาชิกแรกตั้ง 57 คน แบ่งเป็นเกษตรกรที่ทำการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์จำนวน 16 ราย และเกษตรกรที่อยู่ในช่วงปรับเปลี่ยนการผลิตจากใช้สารเคมีเป็นอินทรีย์ จำนวน 41 ราย โดยสหกรณ์ฯ มี 3 ภารกิจหลัก คือ (1) สนับสนุนส่งเสริมสมาชิกผู้ทำเกษตรอินทรีย์ในเขตอำเภอฝาง แม่เอย และไชยปราการ ให้สามารถอยู่ได้อย่างยั่งยืน (2) เป็นศูนย์ประสานงานภายใต้ความต้องการของสมาชิกด้านต่างๆ ในการทำการเกษตรอินทรีย์ (3) วิจัยและพัฒนาสมาชิกให้สามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง มั่นใจตนเอง ฟุ้งตนเองได้

ผู้นำคนสำคัญของสหกรณ์เกษตรอินทรีย์ศรีเมืองฝาง จำกัด ได้แก่นางราตรี ห่านตระกูล ซึ่งปัจจุบันดำรงตำแหน่งเลขานุการสหกรณ์ฯ เดิมประกอบอาชีพครู โดยรับผิดชอบในด้านการติดต่อประสานงานหน่วยงานต่างๆ เพื่อขอรับการสนับสนุนทั้งด้านองค์ความรู้และพัฒนากิจการของสหกรณ์ฯ

4.1.2 วิสาหกิจชุมชนพืชไร่สารพิชบ้านสันมะม่วง

วิสาหกิจชุมชนพืชไร่สารพิชบ้านสันมะม่วง (กลุ่มส้มบ้านสันมะม่วง) ตั้งอยู่เลขที่ 134 หมู่ที่ 12 ตำบลแม่สุณ อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ เริ่มก่อตั้งเมื่อปี 2548 และจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนเมื่อปี 2549 จากการแนะนำและให้การสนับสนุนจากกรมส่งเสริมการเกษตร วิสาหกิจชุมชนพืชไร่สารพิชบ้านสันมะม่วง มีสมาชิก 11 ราย ที่มีอาชีพแตกต่างกัน ได้แก่ ผู้ปลูกส้ม ผู้ปลูกพืชผัก และกลุ่มจักสาน

วิสาหกิจชุมชนพืชไร่สารพิชบ้านสันมะม่วงมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้ง 4 ประการด้วยกัน คือ (1) เพื่อช่วยเหลือด้านการผลิตและการตลาดซึ่งกันและกันภายในกลุ่ม (2) เพื่อเป็นการสร้างผลผลิตในด้านการเกษตร โดยเฉพาะพืชผักไร่สารพิช (3) เพื่อหารายได้โดยการจำหน่ายผลผลิตที่ผลิตขึ้นเอง เช่น ส้มและพืชผักไร่สารพิช น้ำหมักชีวภาพ เป็นต้น และ (4) เพื่อผลิตปุ๋ยหมักและน้ำหมักชีวภาพเพื่อใช้และจำหน่าย

กิจกรรมที่วิสาหกิจชุมชนพืชไร่สารพิชบ้านสันมะม่วงกำลังดำเนินการอยู่ คือการผลิตปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ จำหน่ายให้กับสมาชิกและผู้สนใจในชุมชน เพื่อสร้างกำไรสะสมเป็นเงินทุนของกลุ่มต่อไป

ผู้นำคนสำคัญของวิสาหกิจชุมชนพืชไร่สารพิษบ้านสันมะม่วง ได้แก่นายเรืองศักดิ์ อดุตสุข ตำแหน่งประธานกลุ่ม ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มและชักชวนสมาชิกให้เข้าร่วมตั้งกลุ่ม เนื่องจากเห็นว่าผู้ปลูกส้มประสบปัญหาต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นและราคาผลผลิตตกต่ำ จึงชักชวนให้หันมาปลูกส้มอินทรีย์และผลิตวัตถุดิบใช้เอง เพื่อหาตลาดใหม่ที่สามารถขายผลผลิตได้ในราคาที่สูงขึ้น ขณะเดียวกันก็สามารถลดต้นทุนการผลิตลงได้

4.1.3 วิสาหกิจชุมชนส้มสีทอง (ส้มปลอดโรค)

วิสาหกิจชุมชนส้มสีทอง (ส้มปลอดโรค) (กลุ่มส้มสีทอง) ตั้งอยู่เลขที่ 21 หมู่ที่ 7 บ้านวังผา ตำบลและ อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน จัดตั้งขึ้นโดยความต้องการของคนในชุมชนเพื่อช่วยเหลือกันในการตลาด เพื่อสร้างอำนาจต่อรองและขายในราคามาตรฐานเดียวกัน โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานสนับสนุนในพื้นที่หลายหน่วยงาน เช่นสำนักงานเกษตรอำเภอทุ่งช้าง องค์การบริหารส่วนตำบลและ งบประมาณสนับสนุนของ ส.ส. เป็นต้น

วิสาหกิจชุมชนส้มสีทอง มีสมาชิกซึ่งเป็นเกษตรกรผู้ปลูกส้มทั้งหมด 54 ราย เป็นคนในหมู่บ้าน 47 ราย และต่างหมู่บ้าน 7 ราย โดยสมาชิกต้องจ่ายค่าหุ้น 50 บาท/คน/หุ้น และค่าธรรมเนียมสมาชิกแรกเข้าอีก 20 บาท เพื่อเป็นเงินทุนของกลุ่ม โดยมีผู้นำคนสำคัญคือนายถวิล จันตะวงศ์ ประธานกลุ่ม ซึ่งเป็นแกนนำคนสำคัญในการก่อตั้งกลุ่มเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรผู้ปลูกส้มในชุมชน ที่ประสบปัญหาด้านการตลาด

กิจกรรมของวิสาหกิจชุมชนส้มสีทอง คือการหาตลาดร่วมกัน การให้บริการเครื่องร่อน และให้เช่าตระกร้าส้ม การให้กู้ยืมเงินเพื่อใช้ในเป็นเงินทุนในการผลิตดอกเบี๋ยต่ำแก่สมาชิก

4.2 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างในกิจกรรมการผลิตลำไย

กลุ่มตัวอย่างในระบบการผลิตลำไยมี 3 กลุ่มด้วยกัน ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ทั้ง 3 กลุ่ม ทั้งนี้ 2 ใน 3 กลุ่ม เป็นกลุ่มผู้ผลิตปุ๋ย ระบบการผลิตของสมาชิกในกลุ่ม แสดงดังตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 ระบบการผลิตของกลุ่มตัวอย่างในกิจกรรมการผลิตลำไย

กลุ่มตัวอย่าง	จังหวัด	ระบบการผลิต	จำนวนสมาชิก (ราย)
1) กลุ่มปุยหมักอินทรีย์ชีวภาพ	เชียงใหม่	ลำไย-ผักปลอดสารพิษ	36
2) กลุ่มปุยหมักอินทรีย์ฟอสเฟตบ้านแคว	เชียงใหม่	ลำไย-พริก-มะเขือ-เล็้งปลา	65
3) สหกรณ์ผู้ผลิตและตลาดกลางการเกษตรคอยเต่า จำกัด	เชียงใหม่	ลำไยเชิงเดี่ยว	100

ที่มา: จากการสำรวจและวิเคราะห์

4.2.1 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มปุยหมักอินทรีย์ชีวภาพ (พัฒนาหนองโป่ง)

กลุ่มปุยหมักอินทรีย์ชีวภาพ (พัฒนาหนองโป่ง) (กลุ่มลำไยหนองโป่ง) ตั้งอยู่เลขที่ 38 หมู่ 2 ตำบลท่ากว้าง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ 50140 เริ่มดำเนินการผลิตปุยหมักชีวภาพตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 โดยมีการรวมกลุ่มครั้งแรก 7- 8 คน จากการรวมตัวของกลุ่มคนและเครือข่ายที่มีความสนิทสนมกันในการผลิตปุยหมักชีวภาพเพื่อช่วยลดต้นทุนการผลิต ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด 37 ราย มีเป้าหมายหลักในการจัดตั้งกลุ่ม คือ ช่วยสมาชิกลดต้นทุนการผลิตและต้องการให้สมาชิกมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเนื่องจากปลอดภัยจากสารเคมี โดยมีการรวมตัวกันเพื่อผลิตปุยหมักชีวภาพเพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกกลุ่ม ผลิตน้ำหมักชีวภาพและขี้เถ้าแกลบเพื่อใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตปุยหมักชีวภาพ หรืออาจจำหน่ายน้ำหมักชีวภาพและขี้เถ้าแกลบแก่ผู้ที่สนใจ กลุ่มเน้นความซื่อสัตย์ในการทำงาน เพราะเป็นการทำงานหนักที่มีค่าตอบแทนไม่มาก ต้องอาศัยการเห็นอกเห็นใจกันในการทำงาน ที่สำคัญทุกคนต้องมีความเสียสละและไว้เนื้อเชื่อใจกันในการทำงาน

ปัจจุบันกลุ่มได้ใช้พื้นที่ภายในบริเวณบ้านของเหรียญกเป็นสถานที่ดำเนินกิจกรรมการผลิต การเก็บรักษาวัตถุดิบ การเก็บรักษาผลิตภัณฑ์ ตลอดจนเป็นสถานที่ทำการของกลุ่มในการติดต่อกับหน่วยงานต่างๆ โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

แม้ว่าเป้าหมายหลักของกลุ่มจะเป็นการรวมตัวกันผลิตเพื่อลดต้นทุนการผลิต แต่กิจกรรมการผลิตของกลุ่มส่งผลให้สมาชิกปรับเปลี่ยนจากการใช้ปุ๋ยเคมีมาเป็นปุ๋ยหมักชีวภาพ มีผลช่วยให้สภาพดินมีคุณภาพดีขึ้นหลังจากการได้รับสารเคมีอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้แนวคิดเรื่องการปรับใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพกับการเกษตรแบบปลอดสารพิษ แบบอินทรีย์ได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก

จากสมาชิกภายในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำผักปลอดสารพิษ และการที่กลุ่มเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้สำหรับผู้ที่สนใจทั่วไป ทำให้กลุ่มเป็นแหล่งติดต่อประสานระหว่างชุมชนกับองค์กรภายนอก ซึ่งความสัมพันธ์ลักษณะดังกล่าวส่งผลอย่างมากต่อโอกาสในการพัฒนาความรู้ความสามารถของสมาชิก

4.2.2 กลุ่มปุ๋ยหมักอินทรีย์ฟอสเฟตบ้านแคว

กลุ่มปุ๋ยหมักอินทรีย์ฟอสเฟตบ้านแคว (กลุ่มลำไยบ้านแคว) ตั้งอยู่เลขที่ 65/1 หมู่ 3 ตำบลท่ากว้าง อำเภอสาร์ภี จังหวัดเชียงใหม่ 50140 แต่เดิมสมาชิกชุมชนมีการทำปุ๋ยหมักในลักษณะต่างคนต่างทำ และเริ่มรวมตัวเป็นวิสาหกิจชุมชนเมื่อปลายปี พ.ศ. 2548 โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากโครงการพัฒนาศักยภาพชุมชน (SML) ปัจจุบันมีสมาชิก 40 คน เน้นการผลิตปุ๋ยหมักเพื่อตอบสนองความต้องการลดต้นทุนการผลิตลำไยของสมาชิกโดยปรับเปลี่ยนจากการใช้สารเคมีมาใช้ปุ๋ยหมักที่กลุ่มผลิต สนับสนุนให้สมาชิกมีปัจจัยการผลิตราคาถูกและมีคุณภาพ นอกจากนี้กลุ่มยังเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ให้แก่องค์กรและผู้สนใจอีกในการผลิตปุ๋ยหมัก กิจกรรมของกลุ่มช่วยให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเพราะไม่ต้องสัมผัสกับสารเคมีปริมาณมาก กลุ่มให้ความสำคัญกับการพัฒนาความรู้และการผนวกความรู้ใหม่กับภูมิปัญญาของคนในชุมชน นอกจากนี้กลุ่มมีหลักการตั้งราคาที่ไม่สูงจนเกินไป ให้ผู้ผลิตไม่ขาดทุนและผู้บริโภคสามารถซื้อสินค้าที่มีคุณภาพในราคาที่เหมาะสม

ประธานกลุ่มคนปัจจุบัน คือ นายวิชาญ ภัคดี เคยดำรงตำแหน่งกรรมการกลุ่มมาก่อน แต่เนื่องจากบทบาทที่โดดเด่น มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้สิ่งใหม่และการพัฒนาความรู้อย่างสม่ำเสมอ ประกอบกับปัญหาด้านสุขภาพของนายจรัส พูนยศยิ่ง ประธานกลุ่มคนเดิม ทำให้นายวิชาญ ภัคดี ก้าวเข้ามาทำหน้าที่ประธานกลุ่มอย่างเต็มที่ ปัจจุบันกลุ่มปุ๋ยหมักอินทรีย์ฟอสเฟตบ้านแควใช้พื้นที่โรงเก็บรถเดิมของประธานกลุ่มเป็นสถานที่ทำการผลิตปุ๋ยหมัก โดยมีประธานกลุ่มเป็นผู้รับผิดชอบการบริหารการผลิต ตลอดจนการจัดหาวัตถุดิบ รวมทั้งเป็นผู้รับผิดชอบภาระค่าน้ำ ค่าไฟของกลุ่มตลอดมา อีกทั้งพยายามแบ่งปันเครื่องมือและอุปกรณ์การเกษตรของตนเองที่สามารถใช้กับกิจกรรมการผลิตปุ๋ยหมัก เพื่อลดภาระค่าใช้จ่ายของกลุ่ม ที่สำคัญความกระตือรือร้นในการเรียนรู้สิ่งใหม่ของผู้นำส่งผลให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ไปยังสมาชิก และความสามารถของผู้นำเป็นอีกปัจจัยที่ส่งผลต่อความมีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการด้านต่างๆ ของกลุ่มต่อไปตามลำดับ นอกจากนี้ประธานกลุ่มแล้ว กลุ่มปุ๋ยหมักอินทรีย์ฟอสเฟตบ้านแคว ยังมีหมอดินประจำตำบลท่ากว้าง

คือ นายสว่าง อินตะ ดำรงตำแหน่งที่ปรึกษากลุ่ม คอยให้คำปรึกษาแนะนำโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการผลิต รวมไปถึงติดต่อขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ เช่น การติดต่อขอรับการสนับสนุนสารเร่งจุลินทรีย์ พ.ด.1 จากกรมพัฒนาที่ดิน เป็นต้น

บทบาทอย่างหนึ่งของกลุ่มที่สำคัญเป็นอย่างมาก คือ การเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ในหลายๆ ด้านของชุมชน เช่น วิธีการผลิตปุ๋ยหมัก และนอกจากการทำปุ๋ยหมักแล้ว กลุ่มยังมีแนวทางในการสนับสนุนให้สมาชิกสามารถประกอบอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้แก่ครอบครัว โดยมีประธานกลุ่มเป็นผู้ทดลองดำเนินการผลิตเป็นตัวอย่าง กิจกรรมที่เริ่มมีสมาชิกให้ความสนใจนำไปปฏิบัติ เช่น การเพาะเห็ด เลี้ยงปลา เป็นต้น เห็นได้ว่าการรวมตัวเป็นองค์กรของกลุ่มปุ๋ยหมักอินทรีย์ฟอสเฟตบ้านแควส่งผลให้ชุมชนมีศูนย์กลางสำหรับการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างสมาชิก ทั้งระหว่างสมาชิกกลุ่มและระหว่างสมาชิกภายในชุมชนเอง

4.2.3 สหกรณ์ผู้ผลิตและตลาดกลางการเกษตรคอยเต่า จำกัด

สหกรณ์ผู้ผลิตและตลาดกลางการเกษตรคอยเต่า จำกัด (สหกรณ์ลำไยคอยเต่า) ตั้งอยู่เลขที่ 126/1 หมู่ 3 ตำบลท่าเตือ อำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ 50260 โดยจดทะเบียนเป็นสหกรณ์เมื่อ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2547 ปัจจุบันมีสมาชิกจำนวน 91 คน โดยดำเนินกิจกรรมหลัก คือ การรับซื้อลำไยจากสมาชิกในราคาที่เหมาะสมและหาตลาดที่สามารถรองรับผลผลิตได้โดยเน้นการติดต่อกับผู้ประกอบการรายใหญ่ ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ คือ ลำไยอบแห้งสีทองเป็นที่ต้องการของตลาด นอกจากนี้สหกรณ์ยังมีแนวทางการส่งเสริมให้สมาชิกผลิตลำไยนอกฤดูเพื่อกระจายความเสี่ยงของราคาลำไยที่ค่อนข้างต่ำในฤดูเก็บเกี่ยวปกติ ทั้งนี้สหกรณ์จะเน้นการพึ่งตนเองเป็นหลัก

สหกรณ์ผู้ผลิตและตลาดกลางการเกษตรคอยเต่า จำกัด เป็นองค์กรที่บุคลากรและสมาชิกมีความหลากหลายมากแห่งหนึ่ง ผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันองค์กรจนเป็นรูปธรรม ประธานสหกรณ์คนปัจจุบัน คือ นายวันชัย ประกัษฐโกมล เป็นผู้นำที่มีพื้นฐานความรู้ทางวิชาการและประสบการณ์การทำงานหลากหลายสาขา ส่งผลให้มีความสามารถในการแสวงหาองค์ความรู้เพื่อถ่ายทอดสู่สมาชิก และความมีประสบการณ์ส่งผลต่อความคล่องตัวในการวางแผนองค์กร รวมทั้งมีความสามารถในการประสานงานกับองค์กรในระดับต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน ความรู้ความสามารถของนายวันชัย ประกัษฐโกมล ส่งผลให้ได้รับการคัดเลือกเป็นหนึ่งในคณะทำงานที่ประกอบไปด้วยผู้นำเกษตรกรชาวสวนลำไย นักวิชาการ และผู้มีความรู้ เพื่อจัดตั้งเป็นคณะทำงาน

ศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาลำไยทั้งระบบ ตามแผนงานและคำสั่งของคณะกรรมการผู้นำชุมชน แห่งชาติฉบับที่ 2/2548 เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2548

สมาชิกของสหกรณ์ผู้ผลิตและตลาดกลางการเกษตรคอยเต่า จำกัด กระจายตัวอยู่ใน 4 ตำบลภายในอำเภอคอยเต่า การเป็นองค์กรแบบสหกรณ์ทำให้ต้องมีแบบแผนหรือระเบียบตาม ข้อกำหนดของกรมส่งเสริมสหกรณ์ ซึ่งปัจจัยดังกล่าวส่งผลให้สมาชิกสหกรณ์มีโอกาสเรียนรู้ ลักษณะการดำเนินงานที่แตกต่างออกไปจากเดิม เป้าหมายของการเป็นตลาดกลางการเกษตร คือ การเป็นตลาดกลางลำไยนอกฤดู และมีนโยบายส่งเสริมให้สมาชิกผลิตลำไยนอกฤดู กิจกรรมของ สหกรณ์ส่งผลให้สมาชิกได้เรียนรู้การทำงานในลักษณะองค์กร เรียนรู้การประสานงานกับ หน่วยงานในระดับต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมาชิกได้เรียนรู้ปัญหาเกี่ยวกับระบบการผลิตลำไยรอบ ด้านมากขึ้น ได้เข้าใจอิทธิพลของปัญหาการตลาดต่อราคาลำไยที่ตกต่ำ รวมไปถึงความสำคัญของ ความรู้ทางวิชาการที่ถูกต้องในการผลิตลำไยนอกฤดูโดยใช้สาร โฟสเฟอรัสเสริมคลอเรต อย่างไรก็ตาม การรวมตัวกันเป็นสหกรณ์ผู้ผลิตและตลาดกลางการเกษตรคอยเต่า จำกัด ส่งผลให้สมาชิกสามารถ ขายผลผลิตได้ราคาเหมาะสมภายในท้องถิ่น เกิดการเรียนรู้รูปแบบตลาดทางเลือกในลักษณะใหม่ที่มี ความยุติธรรม เรียนรู้ระบบการซื้อขายที่มีมาตรฐานคุณภาพผลผลิตอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ สหกรณ์ยังทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ทั้งในเรื่องการผลิตในภาค เกษตรกรรม รวมไปถึงการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในด้านสังคมและวัฒนธรรมระหว่างสมาชิก ภายในชุมชนอีกด้วย

4.3 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างในกิจกรรมการผลิตข้าว

กลุ่มตัวอย่างในระบบการผลิตข้าวประกอบด้วย 3 กลุ่มตัวอย่าง โดยเป็นกลุ่มเกษตรกร 2 กลุ่ม และสหกรณ์ผู้ผลิตจำนวน 1 กลุ่ม โดยกลุ่มเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มเป็นองค์กรระดับหมู่บ้าน แต่ สหกรณ์เป็นองค์กรระดับจังหวัด โดยสาเหตุของการรวมกลุ่มกันของทั้งสามองค์กรเนื่องมาจาก ต้องการลดต้นทุนในการผลิตและช่วยเหลือกันในการผลิต

4.3.1 กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านใหม่ราษฎร์บำรุง

กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านใหม่ราษฎร์บำรุง ตั้งอยู่เลขที่ 189 หมู่ที่ 5 ตำบลสันโค้ง อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา จัดตั้งขึ้นในปี 2546 โดยมีสาเหตุของการรวมกลุ่มเพื่อลดต้นทุนการผลิต ช่วยเหลือกันภายในกลุ่มด้านการผลิต และรองรับการสนับสนุนจากหน่วยงาน เริ่มจากนายบุญ

จันทร์ กุลชาติ ผู้ใหญ่บ้าน เริ่มปลูกข้าวและลำไยแบบไม่ใช้สารเคมี ซึ่งช่วยลดต้นทุนการผลิตได้เป็นอย่างดี จึงมีลูกบ้านให้ความสนใจ ประกอบกับในขณะนั้นได้รับการสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ข้าวจากผู้ว่าราชการจังหวัดเพื่อใช้เป็นเมล็ดพันธุ์ในการผลิตด้วย ซึ่งในปี 2548 มีสมาชิกรวม 50 คน

กิจกรรมที่กลุ่มมีการดำเนินร่วมกัน ได้แก่ ธนาคารเมล็ดพันธุ์ข้าวให้บริการยืมเมล็ดพันธุ์ข้าวแก่สมาชิก ผลิตปุ๋ยเพื่อขายให้สมาชิก (จ้างผลิต) มีการส่งเสริมให้ความรู้ด้านการผลิตแบบอินทรีย์แก่สมาชิก ผ่านการจัดทำแปลงสาธิต และผลิตและจำหน่ายข้าวกล้องบรรจุถุง (ปลีก) ซึ่งมีตราสัญลักษณ์ของกลุ่มเองด้วย

เรื่องที่ตั้งของหมู่บ้านตั้งอยู่ในภูมิประเทศที่เป็นที่ราบสลับภูเขา แหล่งน้ำมาจากน้ำฝน น้ำบาดาล สายท่อน้ำ และอ่างเก็บน้ำของหมู่บ้าน แต่ไม่มีต้นน้ำขนาดใหญ่หรือแม่น้ำไหลผ่าน และไม่ได้อยู่ในเขตชลประทาน จึงทำให้เกษตรกรประสบปัญหาขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง ดังนั้นจึงผลิตข้าวเพียงหนึ่งรอบการผลิตต่อปี พืชหลังฤดูทำนาจึงเป็นพืชทนแล้ง เช่น ถั่ว ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ แม้จะประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำ แต่ดินในพื้นที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ ตลอดจนคนในพื้นที่มีความขยัน (เป็นหมู่บ้านชาวอีสานอพยพ) จึงมีการทำเกษตรเกือบทั้งปี โดยเฉลี่ยจะพักดินเพียง 1 เดือนเท่านั้น

ตารางที่ 4.3 ระบบการผลิตของกลุ่มตัวอย่างในกิจกรรมการผลิตข้าว

กลุ่มตัวอย่าง	จังหวัด	ระบบการผลิต	จำนวนสมาชิก (ราย)
1) กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านใหม่ราษฎร์บำรุง	พะเยา	1. ข้าว – ถั่วดำ/ถั่วเขียว (ในที่สวน/ ที่ดอน เพราะถั่วทนแล้ง) 2. ข้าว - กระเทียม/หอมแดง (ในที่ นา มีน้ำมาก) 3. ข้าวโพด-กระเทียม/หอมแดง 4. ปลูกข้าวเพียง 1 ครั้ง (นาปี) เพราะน้ำไม่พอ (ข้าวหอมมะลิ ปลูกไว้ขาย ส่วนข้าว กข.6 ปลูก ไว้กิน)	50
2) กลุ่มเกษตรกรยั่งยืนห้วยทราย	เชียงใหม่	ข้าวนาปี-ฝัก-ข้าวนาปรัง	24
3) สหกรณ์ผู้ปลูกมันฝรั่งเชียงใหม่	เชียงใหม่	มันฝรั่ง (ฤดูหนาว)-ข้าวโพดฝัก อ่อน-ข้าวนาปี (ข้าวเหนียว)	2,600

ที่มา: จากการสำรวจและวิเคราะห์

มันฝรั่ง โดยมีความพยายามในการปรับตัวด้านการพัฒนาด้านเทคโนโลยีการผลิต ให้มีความสอดคล้องกับสภาพพื้นที่และแนวโน้มของต้นทุนการผลิตที่เพิ่มขึ้น เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ และลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอกให้น้อยลง ซึ่งในทางปฏิบัติเกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งยังมีความจำเป็นต้องพึ่งพาการนำเข้าของมันฝรั่งพันธุ์สปุนต้าจากประเทศเนเธอร์แลนด์ โดยผ่านทางสหกรณ์ฯ ที่มีโควตาการนำเข้าปีละประมาณ 100,000 กิโลกรัม การใช้ระบบการปลูกพืชสลับ เพื่อการรักษาสมดุลและการเกื้อกูลของระบบการผลิตและสร้างรายได้ตลอดทั้งปี ซึ่งการปลูกนั้นจึงมีการปลูกพืชสลับที่เอื้อประโยชน์ต่อการปลูกมันฝรั่ง ซึ่งเป็นพืชที่ทำรายได้หลักและปลูกข้าวเพื่อบริโภค ดังนั้นระบบการปลูกพืชภายในพื้นที่ มี 3 ลักษณะ คือ 1) ข้าว – มันฝรั่ง- ข้าวโพด 2) ข้าว-มันฝรั่ง-ข้าว และ 3) ข้าว-มันฝรั่ง-ผัก ซึ่งการปลูกข้าวก่อนมันฝรั่ง เป็นวิธีการที่ช่วยลดการระบาดของแมลงศัตรูมันฝรั่งบางชนิด เช่น เพลี้ยไฟ และหนอนกระทู้ที่ทำลายมันฝรั่ง การใช้ระบบการปลูกพืชสลับทำให้สามารถปลูกมันฝรั่งในพื้นที่เดิมได้อย่างต่อเนื่องทุกปี นอกจากนี้ การปลูกข้าว หรือข้าวโพด หลังจากเก็บเกี่ยวมันฝรั่งยังไม่จำเป็นต้องใช้ปุ๋ยเคมีในการผลิต ซึ่งเป็นการลดต้นทุนของเกษตรกร หรือการปลูกผักที่ปลูกในฤดูต่อมา มักใช้ปุ๋ยน้อยลง

สหกรณ์เห็นว่า การพัฒนาเทคโนโลยีการผลิต ที่มีความจำเป็นต่อระบบการผลิตมันฝรั่งสามารถสรุปได้ดังนี้

- ด้านการจัดหาวัตถุดิบ เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งได้มีการเก็บหัวพันธุ์มันฝรั่ง เพื่อใช้ปลูกในฤดูต่อไปแทนการใช้หัวพันธุ์นำเข้า เพื่อลดต้นทุนค่าหัวพันธุ์นำเข้าที่มีราคาค่อนข้างสูง ซึ่งเกษตรกรสามารถวางแผนการปลูกได้ตามจำนวนพื้นที่ที่ต้องการ เนื่องจากการสั่งหัวพันธุ์นำเข้ามีการจำกัดปริมาณ ทำให้เกษตรกรไม่ได้รับหัวพันธุ์ในปริมาณที่ต้องการ นอกจากนี้การใช้หัวพันธุ์ของตนเองที่เก็บไว้ยังสามารถเลือกช่วงเวลาปลูก เพื่อให้สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตในช่วงที่มันฝรั่งขาดแคลน
- การใช้เครื่องจักรแทนการจ้างแรงงานบางส่วน เพื่อลดต้นทุนการผลิต เนื่องจากค่าจ้างที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น และมีการขาดแคลนแรงงานในช่วงฤดูปลูกและเก็บเกี่ยว ซึ่งเป็นปัญหาต่อการปลูกมันฝรั่ง สำหรับเครื่องจักรที่นำมาใช้ คือ รถไถ รถขุด ซึ่งใช้ในขั้นตอนการเตรียมดินและการเก็บเกี่ยว ส่งผลให้วิธีการปลูกของเกษตรกรเปลี่ยนจากการปลูกแบบแถวคู่ (แปลงคู่) มาเป็นการปลูกแบบแถวเดี่ยว ซึ่งทำให้รถเก็บเกี่ยวสามารถทำงานได้

- การปรับเปลี่ยนวิธีการปลูกจากการปลูกแบบแถวคู่ (แปลงคู่) มาเป็นการปลูกแบบแถวเดี่ยว ช่วยให้สะดวกในการให้น้ำ ซึ่งการให้น้ำแบบร่องเดี่ยว ให้หัวแปลงและท้ายแปลงได้น้ำสม่ำเสมอ (10 ไร่ สามารถให้น้ำได้ภายใน 1 วัน) และสามารถใช้แรงงานในครัวเรือนประมาณ 2 คน ดูแลได้อย่างทั่วถึง
- การเปลี่ยนแปลงการใช้ปุ๋ย เพื่อเพิ่มปริมาณและคุณภาพผลผลิต และรักษาโครงสร้างของดินในแปลงปลูกให้เหมาะสมต่อการผลิตในระยะยาว เกษตรกรและผู้ปลูกมันฝรั่งมีการเรียนรู้และประยุกต์การใช้ปุ๋ยเคมีร่วมกับปุ๋ยอินทรีย์เพื่อปรับปรุงโครงสร้างของดิน
- การเลือกเวลาปลูกเพื่อหลีกเลี่ยงการระบาดของโรคและแมลง โดยปลูกก่อนที่จะมีผู้ผลิตรายอื่นปลูก เพื่อป้องกันการระบาดของศัตรูพืชจากแปลงอื่น และการรวมกลุ่มผู้ปลูกในบริเวณใกล้เคียง โดยจัดการการปลูกในระยะเวลาใกล้เคียงกัน เพื่อช่วยให้ง่ายต่อการป้องกันโรคและแมลง

4.4 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างในกิจกรรมการผลิตโคนม

กลุ่มตัวอย่างในระบบการผลิตโคนม ประกอบด้วย 3 องค์กร ด้วยกันโดยเป็นสหกรณ์ระดับอำเภอทั้งหมด ทั้งนี้เป็นสหกรณ์โคนมและการเกษตร 1 แห่ง และสหกรณ์โคนม 2 แห่ง ได้แก่ สหกรณ์โคนมการเกษตรไชยปราการ จำกัด สหกรณ์โคนมแม่วาง จำกัด และสหกรณ์โคนมบ้านโฮ้งสัมพันธ ๑ จำกัด

ตารางที่ 4.4 ระบบการผลิตของกลุ่มตัวอย่างในกิจกรรมการผลิตโคนม

กลุ่มตัวอย่าง	จังหวัด	ระบบการผลิต	จำนวนสมาชิก(ราย)
1) สหกรณ์โคนมการเกษตรไชยปราการ จำกัด	เชียงใหม่	โคนม-กระเทียม-ลินจี่-หอมแดง-ส้ม-ลำไย-ข้าว (พันธุ์ กข.6 ปลูกไว้กิน)-มันฝรั่ง	169
2) สหกรณ์โคนมแม่วาง จำกัด	เชียงใหม่	โคนม-ข้าว โคนม-ข้าว-หอมหัวใหญ่	50
3) สหกรณ์โคนมบ้านโฮ้งสัมพันธ ๑ จำกัด	ลำพูน	โคนม-ลำไย-หอมแดง	40

ที่มา: จากการสำรวจและวิเคราะห์

4.4.1 ข้อมูลพื้นฐานสหกรณ์โคนมการเกษตรไชยปราการ จำกัด

สหกรณ์โคนมการเกษตรไชยปราการ จำกัด (สหกรณ์โคนมไชยปราการ) ตั้งอยู่เลขที่ 176 หมู่ 1 ตำบลศรีดงเย็น อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ 50320 จดทะเบียน เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2532 และได้เริ่มดำเนินการเมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2532 มีสมาชิกแรกตั้งจำนวน 83 ราย มีการระดมทุนโดยให้สมาชิกถือหุ้นเป็นมูลค่ารวม 32,580 บาท ปัจจุบันสหกรณ์ฯ มีสมาชิกทั้งหมด 580 ราย ซึ่งในจำนวนนี้เป็นสมาชิกผู้เลี้ยงโคนมจำนวน 164 ราย ดำเนินธุรกิจหลายประเภท ได้แก่ ธุรกิจรวบรวมนํ้านมดิบ ตลาดกลาง จัดหาสินค้ามาจำหน่าย นมโรงเรียน รับฝากเงิน และธุรกิจสินเชื่อ

จุดเริ่มต้นของอาชีพโคนมเกิดจากภาวะแห้งแล้งที่เกิดขึ้นเมื่อปี 2536-37 ทำให้ผลผลิตเกษตรได้รับความเสียหายและราคาตกต่ำ สหกรณ์ฯ จึงได้จัดหาอาชีพใหม่ที่คาดว่าจะทำให้มีรายได้ตลอดทั้งปี เพื่อทดแทนอาชีพเดิม โดยมีการทดลองเลี้ยงโคนมในหมู่คณะกรรมการสหกรณ์ฯ แล้วพบว่าป็นอาชีพที่ให้ผลตอบแทนที่ดี และมีความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ จึงได้ขยายผลสู่สมาชิกที่สนใจต้องการทำอาชีพใหม่ มีการรับสมัครเพื่อฝึกอบรมกับสำนักงานปศุสัตว์เชียงใหม่ หลังจากนั้นมีการจัดตั้งกลุ่มผู้เลี้ยงโคนมขึ้นในสหกรณ์โคนมการเกษตรไชยปราการ จำกัด ในปี 2536 ได้ขอเข้าร่วมโครงการส่งเสริมการเลี้ยงโคนมจากรัฐบาล และได้รับการอนุมัติให้เข้าร่วมจำนวน 6 โครงการ ได้แก่ โครงการตามแผนปรับโครงสร้างระบบการผลิตการเกษตร ปี 2538 และปี 2539 โครงการคอยหลวงอินทนนท์ โดยมูลนิธิโครงการหลวง (พ.ศ.2540) โครงการธนาคารโค-กระบือ (พ.ศ. 2542-2547) โครงการโคนมเฉลิมพระเกียรติ ภายใต้โครงการธนาคารโค-กระบือ เพื่อเกษตรกรตามพระราชดำริ (พ.ศ.2542) และโครงการส่งเสริมเลี้ยงโคนม จากกรมส่งเสริมสหกรณ์ (พ.ศ.2545)

จากการให้ความร่วมมือของสมาชิกผู้เลี้ยงโคนมในการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากฟาร์มโคนม ดังนั้นในปี 2542 กรมปศุสัตว์ได้พิจารณาตัดสินให้กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมอำเภอไชยปราการ ได้รับรางวัลที่ 2 ในการตัดสินการประกวดกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม ดีเด่น

สหกรณ์ฯ ไม่เพียงแต่จะเป็นศูนย์รวบรวมนํ้านมดิบให้แก่สมาชิกผู้เลี้ยงโคนมแล้ว สหกรณ์ฯ ยังเอื้อประโยชน์กับเกษตรกรในพื้นที่ในรูปของธุรกรรมต่างๆ ที่ได้กล่าวในขั้นต้น อาทิ การทำหน้าที่เป็นตลาดกลางสินค้าเกษตร การจัดหาสินค้ามาจำหน่าย เช่น อาหารสัตว์ เครื่องจักรกลการเกษตรและอุปกรณ์ ปุ๋ยและเมล็ดพันธุ์พืช เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งสินเชื่อเพื่อใช้เป็นเงินทุนในการผลิต รวมถึงรับฝากเงินจากสมาชิกอีกด้วย

เมื่อพิจารณาเฉพาะธุรกิจรวบรวมนํ้านมดิบเพียงอย่างเดียว พบว่า ในปีการดำเนินงาน 2549 สหกรณ์โคนมการเกษตรไชยปราการ จำกัด ได้สร้างรายได้ให้แก่สมาชิกผู้เลี้ยงโคนมมากกว่า 95,537,160.21 บาท จาก 164 ครัวเรือน นอกจากนี้การดำเนินงานยังช่วยให้เกิดการจ้างงานให้กับคนในชุมชน โดยมีการจ้างงานในตำแหน่งต่างๆ มากกว่า 30 อัตรา นอกจากนี้ผลกำไรจากการดำเนินงานของสหกรณ์ส่วนหนึ่งจากกิจกรรมรับซื้อนํ้านมดิบ และธุรกรรมอื่นๆ ได้คืนสู่สังคมในรูปแบบของทุนสวัสดิการที่ให้ทั้งแก่สมาชิก พนักงาน รวมถึงทุนสาธารณะประโยชน์ที่ให้แก่ชุมชน

4.4.2 ข้อมูลพื้นฐานสหกรณ์โคนมแม่วาง จำกัด

สหกรณ์โคนมแม่วาง จำกัด (สหกรณ์โคนมแม่วาง) ตั้งอยู่เลขที่ 299 หมู่ 3 ตำบลบ้านกาด อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ 50360 เกิดจากการรวมตัวของเกษตรกรที่มีความสนใจในการประกอบอาชีพการเลี้ยงโคนม ในเขตพื้นที่ อำเภอแม่วาง และ อำเภอสันป่าตองบางส่วน จำนวน 22 ราย ในรูปกลุ่มผู้เลี้ยงโคนมแม่วาง-สันป่าตอง ต่อมาขอจดทะเบียนสหกรณ์ และได้รับจดทะเบียนเมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน 2543 ประเภทสหกรณ์การเกษตรได้ และปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด 46 ราย ซึ่งในจำนวนนี้เป็นสมาชิกผู้เลี้ยงโคนมที่ส่งนํ้านมดิบให้กับสหกรณ์ฯ จำนวน 25 ราย มีการดำเนินธุรกิจหลายกิจกรรม ได้แก่ ธุรกิจรวบรวมนํ้านมดิบ ธุรกิจจัดหาสินค้ามาจำหน่าย (รวมถึงนมโรงเรียน) ธุรกิจสินเชื่อ และธุรกิจอื่นๆ เช่น ดอกเบี้ยรับจากเงินฝากธนาคารรวมถึงรายได้อื่นๆ

กิจกรรมเสริมอื่นๆ ที่เอื้อประโยชน์แก่สมาชิกโดยเฉพาะการปล่อยสินเชื่อเพื่อการผลิตและการจัดหาสินค้ามาจำหน่ายโดยเฉพาะอาหารสัตว์ ยาและเวชภัณฑ์ ตลอดจนวัสดุและอุปกรณ์ที่ใช้ในฟาร์ม โคนม นอกจากนี้สหกรณ์ฯ มีการจัดสรรผลกำไรเพื่อเป็นทุนสาธารณะประโยชน์และทุนสวัสดิการและสังคมอีกด้วย

4.4.3 สหกรณ์โคนมบ้านโฮ้งสัมพันธ์ ๑ จำกัด

สหกรณ์โคนมบ้านโฮ้งสัมพันธ์ ๑ จำกัด (สหกรณ์โคนมบ้านโฮ้ง) ตั้งอยู่เลขที่ 24 หมู่ 10 ตำบลบ้านโฮ้ง อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน 51130 ซึ่งได้แยกตัวออกมาจากสหกรณ์โคนมลำพูน จำกัด เนื่องจากเห็นว่าพื้นที่ที่อยู่ไกลจากศูนย์รับนํ้านมดิบและมีปัญหาความขัดแย้งภายในองค์กร โดยจดทะเบียนสหกรณ์เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2548 ประเภทสหกรณ์การเกษตร ทั้งนี้ได้มีการโอนแยกทรัพย์สิน หนี้สิน และทุน มาจากสหกรณ์โคนมลำพูนจำกัด ด้วย สหกรณ์มีการดำเนินการในด้าน

การรวบรวมน้ำมันดิบเพื่อจำหน่าย และมีการจัดหาสินค้าประเภทวัตถุดิบมาจำหน่ายแก่สมาชิก รวมถึงปล่อยสินเชื่อเพื่อการผลิตแก่สมาชิกเพื่อเป็นทุนสำหรับการผลิต

ปัจจุบันสหกรณ์ฯ มีสมาชิกจำนวน 34 ราย เป็นสมาชิกที่ส่งน้ำมันดิบจำนวน 23 ราย (จำนวน โคนมทั้งหมด 744 ตัว) ที่เหลือเป็นสมาชิกสมทบอีก 11 ราย

4.5 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างในกิจกรรมการผลิตหัตถกรรมพื้นบ้าน

กลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่มเป็นกลุ่มระดับหมู่บ้าน มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างอาชีพและรายได้เสริมให้กับคนในชุมชน มีระยะเวลาการดำเนินงานใกล้เคียงกัน ตั้งแต่ 10 – 13 ปี

ผู้นำของทุกกลุ่มมีทักษะความสามารถในเชิงธุรกิจจากประสบการณ์ในการประกอบธุรกิจ รายได้หรือมีธุรกิจควบคู่กับการผลิตของกลุ่ม ระบบการผลิตของกลุ่มแสดงดังตารางที่ 4.5

ตารางที่ 4.5 ระบบการผลิตของกลุ่มตัวอย่างในกิจกรรมการผลิตหัตถกรรมพื้นบ้าน

กลุ่มตัวอย่าง	จังหวัด	ระบบการผลิต	จำนวนสมาชิก (ราย)
1) กลุ่มแม่บ้านเยาวชนพัฒนาหัตถกรรมบ้านดงป่าซาง	เชียงใหม่	ผ้าใย-กระดาษสา-ข้าว	180
2) กลุ่มผ้าปักชาวเขาบ้านปางคำ	พะเยา	ผ้าปัก-ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์- ลื้อจี่-สุราข้าวโพด-ข้าวไร่	25
3) กลุ่มผ้าทอไทลื้อ	น่าน	ผ้าทอ-ข้าว-พริก-หอมแดง- ยาสูบ-ถั่วเขียว-กระเทียม	94

ที่มา: จากการสำรวจและวิเคราะห์

4.5.1 กลุ่มแม่บ้านเยาวชนพัฒนาหัตถกรรมบ้านดงป่าซาง

กลุ่มแม่บ้านเยาวชนพัฒนาหัตถกรรมบ้านดงป่าซาง (กลุ่มกระดาษสาดงป่าซาง) ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 26/1 หมู่ที่ 6 บ้านดงป่าซาง ตำบลมะขุนหวาน อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ โทรศัพท์ 053 - 837162 โทรสาร 053 - 837162 ที่ทำการกลุ่มอยู่ในบริเวณบ้านพักอาศัยของนายวงษ์ พันธุ์ ต๊ะมา ประธานกลุ่ม

กลุ่มแม่บ้าน เยาวชนและผู้สูงอายุพัฒนาหัตถกรรมบ้านดงป่าซางได้พัฒนามาจากกิจการรายเดี่ยวของนายวงษ์พันธุ์ ต๊ะมา (ประธานกลุ่ม) และเครือญาติ ในปี พ.ศ. 2538 และเกิดการรวมตัวของคนในชุมชนมากขึ้น จึงได้พัฒนาจากกิจการรายเดี่ยวเป็นกลุ่มอาชีพของชุมชนขึ้น การพัฒนาของกลุ่มนอกจากจะพัฒนาด้านการผลิตแล้ว กลุ่มยังจัดกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกกลุ่ม เช่น ในปี พ.ศ. 2542 ได้มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ของกลุ่ม เพื่อให้สมาชิกกลุ่มมีการออมเงิน และเมื่อมีเงินทุนในกิจกรรมออมทรัพย์ของกลุ่มมากขึ้น ก็ได้พัฒนาไปสู่การเป็นแหล่งเงินทุนกู้ยืมให้สมาชิกในกลุ่มในอัตราดอกเบี้ยต่ำ และขยายไปสู่การเป็นแหล่งเงินทุนให้กลุ่มอีกด้วย

ในปี พ.ศ. 2545 กลุ่มได้มีจัดโครงสร้างการบริหารงานการผลิตแยกตามกิจกรรม เพื่อให้เกิดความสะดวก ชัดเจน และเป็นระบบมากยิ่งขึ้น โดยกิจกรรมต่างๆ ประกอบด้วย กลุ่มผลิตภัณฑ์แปรรูปกระดาศา

กลุ่มผลิตภัณฑ์กระดาศา กลุ่มออมทรัพย์และกองทุนกู้ยืมเงิน และกลุ่มกิจกรรมรวมซื้อ นอกจากการพัฒนาภายในแล้ว กลุ่มยังขยายการพัฒนาไปสู่ชุมชน โดยจัดสวัสดิการและโครงการต่างๆ เพื่อเอื้อประโยชน์ให้กับชุมชนไม่ว่าจะเป็น โครงการความรักบำบัดยาเสพติด โครงการกองทุนสำหรับผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาส เป็นต้น

ความสำเร็จในการสร้างอาชีพเสริมให้กับคนในชุมชน ทำให้กลุ่มเป็นที่รู้จักของทั้งลูกค้าและหน่วยงานราชการต่างๆ ทั้งในและนอกพื้นที่ นอกจากนี้จะได้รับรางวัลในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์แล้ว กลุ่มยังได้รับการคัดเลือกเข้าโครงการนำร่องพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์สำหรับสินค้ากลุ่มอาชีพ ซึ่งดำเนินการร่วมกันระหว่างโครงการเว็บไซต์ไทยตำบลดอทคอม และบริษัทอินเทอร์เน็ตประเทศไทยจำกัด (มหาชน) ซึ่งได้รับการคัดเลือกกลุ่มอาชีพจากทั่วประเทศจำนวน 10 กลุ่มเพื่อเข้าร่วมโครงการดังกล่าว

พัฒนาการของกลุ่มที่สามารถบรรลุเป้าหมายในการสร้างรายได้เสริมให้กับคนในชุมชน และขยายไปสู่หมู่บ้านใกล้เคียง อีกทั้งการจัดสรรรายได้ของกลุ่มเพื่อจัดสวัสดิการชุมชน และความสำเร็จจากการพัฒนาด้านการผลิตและการตลาด ทำให้กลุ่มยังเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างชื่อเสียงของชุมชนให้เป็นที่รู้จักของลูกค้า และหน่วยงานต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกพื้นที่อีกทางหนึ่งด้วย

4.5.2 กลุ่มผ้าปักชาวเขาบ้านปางค่า

กลุ่มผ้าปักชาวเขาปางค่า ตั้งอยู่เลขที่ 47 หมู่ 1 บ้านปางค่า ตำบลผาช้างน้อย อำเภอปางงิ้ว จังหวัดพะเยา ซึ่งเป็นบ้านของนางเพย ศรีสมบัติ ประธานกลุ่ม ซึ่งได้รับเลือกให้เป็นประธานกลุ่ม ตั้งแต่ปี 2539 จนถึงปัจจุบัน และนางเพยได้มีการทำธุรกิจควบคู่กับการผลิตของกลุ่ม กล่าวคือ มีการทำผลิตภัณฑ์ผ้าปักเพื่อจำหน่ายในลักษณะธุรกิจรายเดี่ยว ซึ่งเอื้อประโยชน์ต่อการดำเนินงานของกลุ่ม เนื่องจากมีประธานที่มีประสบการณ์ในเชิงธุรกิจ

กลุ่มผ้าปักชาวเขาปางค่า เป็นการริเริ่มจากแนวคิดของแรงงานที่ไปทำงานในต่างประเทศและต้องการที่จะกลับมาทำงานในภูมิลำเนาเดิม โดยมีแกนนำ คือ นางเพย ศรีสมบัติ หรือประธานกลุ่มในปัจจุบันที่เคยไปทำงานในต่างประเทศ ร่วมกับเพื่อน แต่ขณะนั้นในพื้นที่มีเพียงอาชีพการทำกรเกษตร ทำให้แรงงานกลุ่มดังกล่าวร่วมกันระดมทุนเพื่อเป็นเงินทุนในการจัดตั้งกลุ่มอาชีพเพื่อรองรับแรงงานที่จะกลับไปประกอบอาชีพ ณ ภูมิลำเนาเดิม และได้กลับมาก่อตั้งกลุ่มอาชีพโดยอาศัยภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมผักปักของชนเผ่า นำมาก่อตั้งเป็นกลุ่มผ้าปักชาวเขาปางค่า ในปี พ.ศ. 2539 โดยมีสมาชิกเริ่มแรก 15 คน โดยได้ร่วมกันเพื่อผลิตผลิตภัณฑ์ประเภทผ้าปัก ผ้าเขียนเทียน และผลิตภัณฑ์แปรรูปจากผ้าปัก และ ผ้าเขียนเทียน ปัจจุบันมีสมาชิก 25 คน

กลุ่มได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานทั้งในและนอกพื้นที่ เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชน กรมประชาสัมพันธ์ กองทุน สฟ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) และ กรมประชาสัมพันธ์ และมูลนิธิศุภนิมิต เป็นต้น ซึ่งการช่วยเหลือมีด้วยกันหลายประเภทไม่ว่าจะเป็น การจัดหาเงินทุน เครื่องมืออุปกรณ์ในการผลิต ตลอดจนความรู้และคำแนะนำในการดำเนินงานของกลุ่ม นอกจากนี้ยังมีเครือข่ายกลุ่มอาชีพในจังหวัดพะเยา อีกกว่า 16 กลุ่ม และในปี พ.ศ. 2546 ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มประเภทกระเป๋าใส่เอกสาร ได้รับคัดเลือกเป็นผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ระดับ 4 ดาว

ถึงแม้ว่าการพัฒนาของกลุ่มยังไม่ประสบความสำเร็จในระดับที่เป็นที่สนใจของคนในชุมชนมากนัก แต่ถือได้ว่าการพัฒนาของกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างอาชีพเพื่อรองรับแรงงานที่กลับจากการทำงานในต่างประเทศ ซึ่งสามารถช่วยสร้างรายได้เสริมให้กับกลุ่มแม่บ้านในพื้นที่ ตลอดจนเป็นการอนุรักษ์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชนเผ่า โดยกลุ่มกำลังรวบรวมลายปักของชนเผ่าไว้เพื่อเก็บเป็นสมบัติที่สามารถสืบทอดให้คนรุ่นหลัง และเป็นการเผยแพร่ชื่อเสียงของชุมชนและวัฒนธรรมชนเผ่าให้เป็นที่รู้จักของคนภายนอกอีกทางหนึ่ง

4.5.3 กลุ่มผ้าทอไทลื้อบ้านเฮี้ย

กลุ่มผ้าทอไทลื้อบ้านเฮี้ย (กลุ่มทอผ้าบ้านเฮี้ย) ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 141 หมู่ 1 บ้านเฮี้ย ตำบลศิลาแลง อำเภอปัว จังหวัดน่าน ซึ่งเป็นบ้านของนางแพว คำภานุช ประธานกลุ่ม ซึ่งแต่เดิมเคยประกอบอาชีพช่างเสริมสวยและช่างเย็บผ้า ปัจจุบันประกอบอาชีพค้าขายผ้าทอและตัดเย็บแปรรูปผ้าทอ เป็นสมาชิกกลุ่มตั้งแต่เริ่มก่อตั้งกลุ่มปี 2536 ปัจจุบันทำหน้าที่ในการบริหารงานกลุ่ม ออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ และทำหน้าที่ด้านการตลาดของกลุ่ม นอกจากนี้ยังมีบทบาทในชุมชน ได้แก่ การได้รับคัดเลือกให้เป็นคณะกรรมการการศึกษาโรงเรียนชุมชนศิลาแลง คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน เற்றுญิกของกลุ่มออมทรัพย์บ้านเฮี้ย และประธานกลุ่มแม่บ้านทหารผ่านศึก

ประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของกลุ่มทอผ้าไทลื้อบ้านเฮี้ย มีดังนี้ กลุ่มทอผ้าไทลื้อบ้านเฮี้ยเริ่มก่อตั้งเมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2536 เริ่มแรกมีสมาชิกจำนวน 64 คน มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน ซึ่งมีกลุ่มรักเมืองน่านได้เข้ามาส่งเสริมการรวมกลุ่ม การรวมกลุ่มครั้งแรกมีการระดมทุนจากสมาชิก โดยการลงหุ้นคนละ 100 บาท เงินส่วนนี้ไม่ได้นำมาใช้หมุนเวียนภายในกลุ่มแต่นำมาให้สมาชิกกู้ยืม อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 2 ต่อเดือน สิ้นปีปันผลคืนให้สมาชิกหุ้นละ 60 บาท สำหรับผลิตภัณฑ์เริ่มแรกของกลุ่มได้แก่ ผ้าชุดสองชาย ผ้าหลบ (ผ้าชุดชายเดี่ยว) ผ้าขาวม้า และผ้าพื้น ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่ทอผ้ามาขายให้กลุ่ม และกลุ่มรีบไปจำหน่ายให้กับพ่อค้าในพื้นที่

ต่อมาในปี พ.ศ. 2538 กลุ่มประสบปัญหาด้านการบริหารการเงิน ส่งผลให้คณะกรรมการต้องลาออกจากการบริหารงาน และทำให้สมาชิกกลุ่มต้องแยกกันผลิตและแยกกันขาย และได้มีการรวมตัวกันเพื่อการผลิตและการจำหน่ายในรูปกลุ่มอีกครั้งในปี พ.ศ. 2541 เนื่องจากต้องการสร้างอำนาจการต่อรองด้านราคากับพ่อค้าที่มารับซื้อผ้าทอ และมีการระดมหุ้นและตั้งกฎระเบียบด้านการบริหารการเงินและการปันผลใหม่

ในช่วงดังกล่าวมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายรูปแบบและประโยชน์ใช้สอยเพิ่มมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นผ้ารองจาน ผ้าคลุมไหล่ ผ้ามัน เป็นต้น และมุ่งเน้นการใช้สีธรรมชาติเพิ่มขึ้น และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน

จากพัฒนาการของกลุ่มที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่ากลุ่มบรรลุวัตถุประสงค์ในการสร้างงานสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน สามารถอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาการทอผ้าไทลื้อที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ อีกทั้งสามารถสร้างชื่อเสียงให้กับชุมชนในการเผยแพร่ภูมิปัญญาผ้าทอไทลื้อ ตลอดจนสามารถจัดสรรผลกำไรบางส่วนเพื่อเป็นสวัสดิการให้กับชุมชนอีกด้วย

4.6 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างในกิจกรรมการผลิตอาหารแปรรูป

กลุ่มตัวอย่างในระบบการผลิตอาหารแปรรูป มีจำนวน 4 กลุ่มด้วยกันโดยเป็นกลุ่มชุมชน 2 กลุ่ม และกิจการรายเดี่ยวที่ดำเนินการในรูปแบบกลุ่มอีก 2 กลุ่ม ซึ่งเป็นกลุ่มในระบบการผลิต

ตารางที่ 4.6 ระบบการผลิตของกลุ่มตัวอย่างในกิจกรรมการผลิตอาหารแปรรูป

กลุ่มตัวอย่าง	จังหวัด	ระบบการผลิต	จำนวนสมาชิก (ราย)
1) กลุ่มแปรรูปมะไฟเงินบ้านกอก	น่าน	มะไฟเงินแปรรูป-ข้าว-กระเทียม/ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์	36
2) กลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านต้นผึ้ง	เชียงใหม่	อาหารแปรรูป-ลำไย	368
3) วิสาหกิจชุมชนข้าวแต่น้ำแดงโมอ่าพัน	ลำปาง	ข้าวแต่น้ำ-ข้าว-ถั่วเหลือง	28
4) กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านเกาะคา	ลำปาง	ข้าวแต่น้ำ-ข้าว-รับจ้าง	18

ที่มา: จากการสำรวจและวิเคราะห์

4.6.1 กลุ่มแปรรูปมะไฟเงินบ้านกอก อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

กลุ่มแปรรูปมะไฟเงินบ้านกอก (กลุ่มมะไฟเงินบ้านกอก) ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 89 หมู่ที่ 1 บ้านกอก ตำบลท่าน้ำ อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน โดยมีนางวัฒนา ยศอาจ เป็นประธานกลุ่ม กลุ่มมะไฟเงินบ้านกอกเริ่มรวมตัวกันในปี 2538 โดยเข้าร่วมอบรมกับโครงการแปรรูปผลิตภัณฑ์ในชุมชนจากสำนักงานเกษตรอำเภอน่าน เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์มะไฟเงินเชื่อมแห้ง สนับสนุนการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นในการแปรรูปอาหารมาปรับใช้ในการแปรรูปวัตถุดิบในชุมชนที่นำไปสู่กิจกรรมแปรรูปผลิตภัณฑ์จากมะไฟเงิน ในนาม “กลุ่มแปรรูปมะไฟเงินบ้านกอก” มีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับวัตถุดิบภายในชุมชนและใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างอาชีพและรายได้ให้ชุมชน ในเดือนมกราคม ปี พ.ศ. 2538 นางวัฒนา ยศอาจ ซึ่งดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้น ได้รวมกลุ่มกับสตรีในหมู่บ้านที่สนใจประมาณ 5 – 6 คน ระดมทุนคนละ 500 บาท เพื่อร่วมกันแปรรูปมะไฟเงินเชื่อมแห้ง ต่อมาปีพ.ศ. 2543 นางวัฒนาได้ขยายช่องทางจำหน่ายทางการตลาดโดยได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลท่าน้ำในการประชาสัมพันธ์ ซึ่งกลุ่มมีการวางแผนด้านการพัฒนาการบรรจุภัณฑ์ให้ทันสมัยและผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย เช่น น้ำมะไฟเงินและมะไฟเงินกวน มะไฟเงินเชื่อมแห้ง เป็นต้น ปัจจุบันกลุ่มมีสมาชิก 35 คน ในปีพ.ศ. 2546 ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มได้รับการคัดสรรเป็นสุดยอดหนึ่ง

ตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์(OPC) ผลิตภัณฑ์แปรรูปมะไฟเงินบ้านกอกได้ระดับ 4 ดาว ซึ่งกลุ่มมีการพัฒนามาโดยตลอดและได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ จากภาครัฐและเอกชน เพื่อนำมาปรับใช้ในการดำเนินงานของกลุ่มต่อไป

กลุ่มมีจำนวนสมาชิกทั้งหมด 36 ราย ซึ่งเป็นคนในหมู่บ้านทั้งหมด สมาชิกที่มาทำงานให้กับกลุ่มทั้งงานบริหารและงานผลิตจะได้รับเงินปันผลและค่าตอบแทนจากการทำงานให้กับกลุ่ม

กิจกรรมของกลุ่ม คือ การรวมกันผลิตแปรรูปอาหารจากมะไฟเงิน กระท้อน มะเฟือง และจิง เพื่อจำหน่ายในนามกลุ่ม และมีการระดมหุ้นเพื่อการออมทรัพย์ให้กับสมาชิกและเพื่อการผลิตของกลุ่มด้วย ผลประโยชน์จากการระดมหุ้นกับกลุ่มที่สมาชิกได้รับ คือ เงินปันผลจากผลกำไรในการดำเนินงานของกลุ่ม ซึ่งจะมีการปันผลให้กับสมาชิกตามจำนวนหุ้น ณ สิ้นปี

กลุ่มแปรรูปมะไฟเงินบ้านกอกก่อให้เกิดการสร้างงานและเสริมรายได้ให้แก่คนในชุมชน โดยเฉพาะแม่บ้านที่ว่างจากการทำการเกษตร หรือแม่บ้านที่ไม่มีรายได้ รวมถึงการสร้างรายได้พิเศษให้กับเยาวชนในชุมชน กลุ่มมีการว่าจ้างเยาวชนในหมู่บ้านมาบิบบเมิ้ลมะไฟเงินในช่วงที่กลุ่มทำการรับซื้อผลผลิตมะไฟเงิน เนื่องจาก แรงงานของสมาชิกในกลุ่มไม่เพียงพอ และกลุ่มแปรรูปมะไฟเงินบ้านกอกถือว่าเป็นแหล่งรับซื้อมะไฟเงินรายใหญ่ในชุมชน ทำให้ผลผลิตมะไฟเงินมีตลาดรองรับ อีกทั้งผลิตภัณฑ์แปรรูปมะไฟเงินของกลุ่มได้รับคัดเลือกให้เป็นหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ จังหวัดน่าน ทำให้บ้านกอกเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้นเนื่องจากมีหน่วยงานหรือกลุ่มอาชีพอื่น ๆ จากต่างท้องถิ่นมาศึกษาการดำเนินงานของกลุ่มเป็นประจำ นอกจากนี้เป็นแหล่งเรียนรู้ของคนต่างชุมชน กลุ่มยังเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับชุมชนและชุมชนใกล้เคียงอีกด้วย

4.6.2 กลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านต้นผึ้ง

กลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านต้นผึ้ง (กลุ่มต้นผึ้ง) ตั้งอยู่บ้านต้นผึ้งหมู่ที่ 1 ในเขตตำบลเหมืองง่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน กลุ่มจัดตั้งอย่างทางการในปี.ศ.2543 โดยการสนับสนุนจากสำนักงานพัฒนาชุมชน และจากการที่ประธานกลุ่มได้รับการสนับสนุนได้รับการอบรมจากพหุภาคีสำนักงานเกษตรเกี่ยวกับการแปรรูปทำขนมและทำอาหารต่างๆ ทำให้มีแม่บ้านมารวมกลุ่มกันเพื่อเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ รวมทั้งได้มีการปรึกษากับผู้ใหญ่บ้าน ประกาศเสียงตามสายและรับสมัครสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์แม่บ้านเกษตร ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานพัฒนาชุมชน และได้รับการตอบรับจากชาวบ้านเข้าร่วมสมัครเป็นสมาชิกเบื้องต้นจำนวน 70 ราย โดยถือหุ้นคนละ 100 บาท ซึ่งกลุ่มได้นำเงินที่ได้จากการออมทรัพย์ดังกล่าวไปจัดซื้อวัตถุดิบและวัสดุอุปกรณ์ เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือ

สินค้าของกลุ่ม และจากการแนะนำจากหน่วยงานให้ขอรับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนจังหวัด ทำให้กลุ่มได้รับการสนับสนุนงบประมาณเพื่อทำดอกไม้ประดิษฐ์เป็นจำนวนเงิน 60,000 บาท และได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลเหมืองง่า ช่วยค่าอุปกรณ์เป็นเงิน 1,000 บาท อีกทั้งศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนให้งบประมาณเพื่อการประดิษฐ์ดอกไม้กับตะกร้าเป็นจำนวนเงิน 10,000 บาท และสหกรณ์การเกษตรเมืองให้งบประมาณอบรมพัฒนากลุ่มในด้านการแปรรูปเครื่องคั้นลำไยสำเร็จรูปและกอละแมลำไยเป็นจำนวนเงิน 10,000 บาท จากการที่กลุ่มสามารถพัฒนาสินค้าเครื่องคั้นลำไยสำเร็จรูปได้สำเร็จ จึงมีแนวคิดว่าจะเพิ่มชนิดสินค้า โดยใช้กระบวนการผลิตที่คล้ายกัน ปัจจุบันกลุ่มได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐทั้งในด้านงบประมาณเพื่อสร้างโรงเรือน และได้รับมาตรฐานอาหารและยา (อย.) นอกจากนี้กลุ่มยังได้รับรางวัลมากมายจนถึงปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของกลุ่มประกอบด้วย 1) เพื่อส่งเสริมการสร้างงานในชุมชน เพิ่มรายได้ระดับครัวเรือนและชุมชนตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง 2) พัฒนาและคิดค้นผลิตภัณฑ์ใหม่ ตอบสนองความต้องการของตลาด 3) ถ่ายทอดและสร้างศักยภาพความเป็นผู้นำแก่สมาชิกกลุ่ม 4) สร้างความเข้มแข็งในกลุ่ม สร้างเครือข่ายองค์กรทั้งในและนอกชุมชนและ 5) ช่วยเหลือ ชุมชน/สังคม และเป็นตัวอย่างในการทำงานแก่เยาวชน บุคคลทั่วไป โดยมีหลักการ ร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจและเสียสละ การบริหารและจัดกลุ่ม มีวิสัยทัศน์ “สร้างชื่อเสียงด้วยฝีมือ เพื่อก่อให้เกิดความมั่นคงคุณภาพชีวิตและสร้างรายได้ ทำให้ครอบครัว ชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืน มีความเสียสละเป็นตัวอย่างแก่สังคม ตลอดจนมุ่งสู่ธุรกิจชุมชนขนาดย่อม” เพื่อให้การบริหารจัดการกลุ่มเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จึงมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ ได้แก่ คณะกรรมการฝ่ายบริหาร ประธาน รองประธาน ฝ่ายจัดซื้อวัสดุ วัตถุประสงค์ ฝ่ายการเงินการบัญชี ฝ่ายผลิต ฝ่ายขายและการตลาด ฝ่ายตรวจสอบและควบคุมคุณภาพ และคณะที่ปรึกษากลุ่ม โดยจัดให้มีการประชุมและบันทึกการประชุมของคณะกรรมการกลุ่มเป็นประจำทุกเดือน เพื่อกำหนดนโยบายและแผนงาน กฏระเบียบ ด้านต่างๆ ตลอดจนติดตามควบคุมการดำเนินงานของกลุ่ม โดยทางกลุ่มได้เน้นถึงการส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของสมาชิก และจัดให้มีการประชุมสมาชิกกลุ่มอย่างน้อยจำนวน 2 ครั้งต่อปี หรือตามความเหมาะสม ทั้งนี้สมาชิกในกลุ่มสามารถทราบผลการดำเนินงาน การแจ้งข่าวสารข้อมูล ส่งผลให้การบริหารจัดการกลุ่มเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ผู้ที่มีบทบาทสำคัญของกลุ่ม คือ นางยุพิน อนุใจ ซึ่งเป็นประธานกลุ่มและยังมีส่วนในการคิดค้นปรับปรุงและคิดค้นผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ การปรับปรุงผลิตภัณฑ์ทั้งคุณภาพและลักษณะของ

ผลิตภัณฑ์ การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ การตลาด การบริหารจัดการกลุ่ม และการฝึกอบรม อีกทั้งยังมีบทบาทในชุมชน โดยทำหน้าที่เป็นประธานกลุ่มแม่บ้านบ้านต้นผึ้ง

ปัจจุบันกลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านต้นผึ้งมีจำนวนสมาชิกทั้งสิ้น 368 คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็น คนในชุมชน แต่สมาชิกจำนวนมากนี้มีส่วนร่วมเฉพาะในกิจกรรมเงินกู้เท่านั้น มีเพียงสมาชิก 10 รายที่เป็นแรงงานประจำในส่วนกิจกรรมการผลิตของกลุ่ม

กิจกรรมของกลุ่ม นอกจากกรรวมกลุ่มกันผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์แล้ว กลุ่มยังมีการ ระดมหุ้นเพื่อการออมทรัพย์ให้กับสมาชิกและเพื่อระดมทุนในการผลิตของกลุ่มด้วย โดยมีการ กำหนดจำนวนหุ้นสูงสุดที่สมาชิกสามารถถือได้ ผลประโยชน์จากการระดมหุ้นที่สมาชิกได้รับ คือ เงินปันผลจากผลกำไรในการดำเนินงานของกลุ่ม ซึ่งจะมีการปันผลให้กับสมาชิกตามจำนวนหุ้น ณ สิ้นปี รวมทั้งสมาชิกจะมีสิทธิ์กู้เงินจากกลุ่มในอัตราดอกเบี้ยต่ำหรือปลอดดอกเบี้ยในกรณีที่กู้ยืม ระยะสั้น

กลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านต้นผึ้ง นอกจากจะช่วยให้สมาชิกมีรายได้เสริมแล้วยังเป็นศูนย์ เรียนรู้ของสำหรับผู้ที่สนใจในเรื่องการบริหารงานของกลุ่ม กระบวนการผลิตและ การทำธุรกิจ อาหารแปรรูป ส่งเสริมกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน สร้างความสามัคคี ให้กับสมาชิก และยังมีบทบาทในการช่วยเหลือกิจกรรมที่จัดขึ้นในชุมชน อาทิ การสำรวจกำไรของ กลุ่มส่วนหนึ่งเพื่อใช้ในกิจกรรมสาธารณะของหมู่บ้าน เช่น กลุ่มทำเครื่องดื่มน้ำและอาหารไป สนับสนุนในกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้าน หรืองานบุญ งานศพที่จัดขึ้นในหมู่บ้าน เป็นต้น

4.6.3 วิสาหกิจชุมชนข้าวแต่น้ำแดงโมอำพัน

วิสาหกิจชุมชนข้าวแต่น้ำแดงโมอำพัน (ข้าวแต่น้ำแดง) ตั้งอยู่บ้านทุ่งม่านเหนือ เลขที่ 100 หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านเป้า อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง 52100 เริ่มจากนางอำพันธ์ คนเที่ยง ซึ่งเดิมมี อาชีพทำขนมขายหลายชนิด เช่น กล้วยฉาบ ขนมไข่หงส์ ขนมเกลียว ข้าวเกรียบฟักทอง เป็นต้น โดยทำขายส่งตามร้านค้าในหมู่บ้าน ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2539 ได้สังเกตเห็นแม่ค้านำข้าวแต่น้ำที่ แดกเป็นขึ้นมาขาย จึงเกิดความคิดขึ้นมาว่าตนเองก็สามารถทำข้าวแต่น้ำได้ จึงทดลองทำขายและ ได้รับการตอบรับเป็นอย่างดี ในปี พ.ศ.2540 เจ้าหน้าที่พัฒนาการอำเภอเมืองลำปางได้แนะนำให้ จัดตั้งเป็นกลุ่มสร้างอาชีพในชุมชน พร้อมทั้งทำสต็อกเกอร์แนะนำสินค้าข้างถุงบรรจุข้าวแต่น้ำ ชื่อ กลุ่มแม่บ้านเกษตรทุ่งม่านเหนือ โดยมีนางอำพันธ์เป็นประธาน หลังจากปีพ.ศ. 2543 ในหมู่บ้านทุ่ง

มานเหนือมีกิจการรายเดี่ยวที่ทำการผลิตข้าวแต่นมากถึง 28 ราย ทำให้เกิดการแข่งขันทางการตลาดสูง มีทั้งการตัดราคาและลอกเลียนแบบ

ในปี พ.ศ. 2545 ทางหมู่บ้านมีแนวคิดที่จะรวมกลุ่มข้าวแต่น กลุ่มต่างๆ ในหมู่บ้านเป็นกลุ่มเดียวเนื่องด้วยการรวมกลุ่มกันจะสามารถบริหารจัดการได้ดีกว่าและรวมกลุ่มขนาดใหญ่เพื่อต่อรองราคากับพ่อค้าคนกลางได้ จึงได้ประชุมตกลงกันจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทำข้าวแต่นน้ำแดงโอบบ้านทุ่งมานเหนือขึ้น ในระยะแรกของการรวมกลุ่มมีการผลัดเปลี่ยนกันเข้ามาทำการผลิตที่กลุ่มเป็นอย่างดี ต่อมาในระยะหลังกิจกรรมของกลุ่มเริ่มลดลงเนื่องจากสมาชิกที่ประกอบกิจการรายย่อยมุ่งเน้นในการประกอบธุรกิจของตนเองมากขึ้น ทำให้ต้องยุติกลุ่มในปีพ.ศ. 2546 จากการประสบการณ์การดำเนินการผลิตข้าวแต่นมานาน นางอำพันธ์จึงตัดสินใจทำการผลิตในรูปแบบกิจการรายเดี่ยวในลักษณะธุรกิจแบบครอบครัว จึงได้ตั้งกลุ่มชื่อ วิสาหกิจชุมชนข้าวแต่นน้ำแดงโอบอำพันธ์ เนื่องจากสามารถจัดการบริหารอย่างอิสระและเบ็ดเสร็จในตัวเอง ส่งผลให้ปัจจุบันกิจการข้าวแต่นน้ำแดงโอบอำพันธ์กลายเป็นผู้ผลิตข้าวแต่นสำคัญ 1 ใน 5 รายของหมู่บ้านทุ่งมานเหนือ

ผู้นำสำคัญของกลุ่ม คือ นางอำพันธ์ คนเที่ยง อายุ 45 ปี เป็นประธานวิสาหกิจชุมชนข้าวแต่นน้ำแดงโอบอำพันธ์ และมีตำแหน่งเป็นคณะกรรมการหมู่บ้านบ้านทุ่งมานเหนือ ในการบริหารงานของกลุ่มนางอำพันธ์ต้องดูแลหลายด้าน เช่น การเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลต่าง ๆ ของกลุ่ม การทำบัญชี การซื้อวัตถุดิบและการส่งข้าวแต่น นอกจากนี้ยังมีนายศรีคำ คนเที่ยง สามีของนางอำพันธ์ ที่เป็นคนสำคัญอีกคนหนึ่งในด้านตลาด การผลิตและการบริหารงานกลุ่มร่วมกับนางอำพันธ์ ในระยะหลังลูกชายคนโตของนางอำพันธ์ คือ นายอนุชิต คนเที่ยง ได้เข้ามาช่วยงานของกลุ่มในด้านการบริหารงานอีกแรงหนึ่งด้วย

กิจกรรมของกลุ่มไม่มีเนื่องจากไม่มีการระดมทุนและการประกอบการแบบเจ้าของรายเดี่ยว ประธานกลุ่มเป็นเจ้าของกิจการ สมาชิกมีฐานะเป็นลูกจ้างได้รับเพียงค่าจ้างแรงงานจากการทำงานและการเลี้ยงฉลองในช่วงเทศกาลต่าง ๆ รวมถึงความช่วยเหลืออันเกิดจากน้ำใจของเพื่อนร่วมงาน หรือจากเจ้าของกิจการ เช่น ให้อาหารเลี้ยงดู เลี้ยงอาหาร การให้กู้ยืมเงินซึ่งเป็นลักษณะการกู้ยืมส่วนตัว โดยตกลงกันเองระหว่างผู้กู้และผู้ให้กู้ ภายใต้วางใจซึ่งกันและกัน เป็นต้นกลุ่มมีจำนวนสมาชิกทั้งหมด 28 คน เนื่องจากกลุ่มไม่มีการระดมทุนและเงินปันผล กิจกรรมของกลุ่มจึงเป็นเพียงการผลิตข้าวแต่นในลักษณะเจ้าของธุรกิจรายเดี่ยว สมาชิกเป็นเพียงแรงงานในการผลิตเท่านั้น

วิสาหกิจชุมชนข้าวแต่น้ำแดงโมอ่าพัน มีส่วนช่วยให้คนในชุมชนมีรายได้และเกิดการจ้างงานในชุมชน และได้ร่วมกิจกรรมกับชุมชนในงานต่างๆ เช่น งานบุญ งานเทศกาลประเพณี โดยสมาชิกในกลุ่มได้ให้ความร่วมมือทั้งร่างกายและแรงใจในการร่วมกิจกรรมของชุมชนอยู่เสมอ

4.6.4 กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านเกาะคา

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านเกาะคา (ข้าวแต่น้ำแดง) ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 154 หมู่ที่ 5 ตำบลเกาะคา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านเกาะคา จัดตั้งขึ้นเพื่อต้องการให้คนในชุมชนมีรายได้เสริมนอกจากการทำนา ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เริ่มจากการทำข้าวแต่น้ำแดง ลักษณะธุรกิจรายเดียวของนางจันทร์ฉาย ตั้งประเสริฐ ซึ่งเป็นประธานคนแรกของกลุ่มและเป็นมารดาของนางพิกุล นกต่อ แต่เนื่องจากนางจันทร์ฉายอายุมาก ความคล่องตัวในการทำงานลดลง กลุ่มจึงได้มีการประชุมพูดคุยกันและเสนอให้นางพิกุล นกต่อเป็นประธานกลุ่มแทนเนื่องจากนางพิกุลเป็นผู้มีประสบการณ์ในการดำเนินงานของกลุ่ม ประสานงานที่คล่องตัวและเป็นที่ยอมรับของคนในกลุ่ม ระยะเวลาหน่วยงานต่างๆ ได้ส่งเสริมเพื่อรวมกลุ่มทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มแม่บ้านในหมู่บ้าน จึงก่อตั้งเป็นกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านเกาะคาขึ้นในปีพ.ศ. 2529 ซึ่งถือว่าเป็นรายแรกๆ ที่ทำการผลิตข้าวแต่น้ำแดงเป็นที่รู้จักของผู้บริโภค กลุ่มมีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสามารถจำแนกเป็นประเภทหลักๆ ได้ 3 รูปแบบ คือ ข้าวแต่น้ำแดงกลม ข้าวแต่น้ำแดงสี่เหลี่ยมและข้าวแต่น้ำแดงทรงโดนัท และยังแบ่งออกตามส่วนผสมที่โรยหน้าต่างๆ ได้แก่ หน้าน้ำตาล หน้าน้ำองุ่น และหน้าน้ำพริกเผา หมูหยอง จนพัฒนาไปสู่แนวคิดการทำข้าวแต่น้ำแดงหน้าฮาลาลซึ่งอยู่ในช่วงทดลองตลาดอยู่ ทำให้เกิดผลิตภัณฑ์หลากหลายมากถึง 19 ผลิตภัณฑ์จากประสบการณ์ทำอาชีพเกี่ยวกับข้าวแต่น้ำแดงมากกว่า 20 ปี ส่งผลให้กลุ่มมีฐานการตลาดภายในจังหวัดลำปาง (ร้อยละ 69) รองลงมาส่งขายให้ลูกค้าในจังหวัดสุโขทัย จังหวัดพิษณุโลกและกรุงเทพฯ (ร้อยละ 24) และมีบางส่วนจำหน่ายไปยังลูกค้าในภาคใต้ เช่น จังหวัดกระบี่ จังหวัดนราธิวาส เป็นต้น ในระยะหลังมีการขยายตลาดออกไปเรื่อยๆ พร้อมกับมีโรงงานทำข้าวแต่น้ำแดงของกลุ่มอื่นๆ เกิดขึ้นตามมา เฉพาะในชุมชนบ้านเกาะคา มีประมาณ 9 ราย ซึ่งมีทั้งลักษณะกลุ่มและธุรกิจรายเดียว จึงเกิดปัญหาการแข่งขันกัน มีการแย่งลูกค้าและตัดราคากัน ทำให้กลุ่มหันมาใช้กลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อรักษาสัดส่วนการตลาดในพื้นที่และการขยายช่องทางไปในช่องทางใหม่ๆ เพิ่มมากขึ้น

ผู้นำกลุ่มคนสำคัญ คือ นางพิกุล นกต่อ อายุ 37 ปี เป็นประธานกลุ่ม และได้รับเลือกเป็นประธานเครือข่ายกลุ่มสวัสดิการออมทรัพย์วันละบาทอำเภอเกาะคา และนายกิติพร นกต่อ ซึ่งเป็นสามีของนางพิกุลเป็นผู้ดูแลด้านการตลาดทั้งหมดของกลุ่ม

กลุ่มมีจำนวนสมาชิกทั้งหมด 18 คน ไม่มีการปันผลเนื่องจากไม่มีการระดมทุนและการประกอบการมีลักษณะเป็นเอกชน ประธานกลุ่มเป็นเจ้าของกิจการ สมาชิกมีฐานะเป็นลูกจ้างได้รับค่าตอบแทนจากการทำงานเท่านั้นกิจกรรมของกลุ่มคือการผลิตข้าวแต๋นเพื่อจำหน่ายเพียงอย่างเดียว

กลุ่มได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกเครือข่ายกองทุนกลุ่มออมทรัพย์วันละบาท และขยายแนวคิดเครือข่าย ชักชวนคนในชุมชนเข้าร่วมเป็นสมาชิก เนื่องจากเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการออมและยังได้รับสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลอีกด้วย นอกจากนี้กลุ่มยังเป็นสถานที่เรียนรู้ของเด็กนักเรียนซึ่งทางโรงเรียนจะจัดกิจกรรมให้เด็กมาศึกษาการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มทุกปี รวมทั้งก่อให้เกิดรายได้แก่คนในชุมชนและเกิดการจ้างงานในชุมชน และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนในงานต่างๆ เช่น การทำอาหารเลี้ยง การนำข้าวแต๋นไปร่วมในงานเลี้ยงของหมู่บ้าน เป็นต้น